idrok qilishda bir necha sensorik kanallar birgalikda ishga solingan bo‘lsa, ma’lumotlarning qisqa xotiradan uzoq xotiraga o‘tish jarayoni tezlashadi, bu esa bilishning asosi hisoblanadi.

Tahsil oluvchilarning o‘zlashtirish darajasiga o‘qitish metodlarining ta’sir darajasi:

1. Ma’ruza-eshitish orqali –5%.
2. O‘qish orqali –10%.
3. Videousul, namoyish–ko‘rish orqali– 20%.
4. Tajribani namoyish qilish orqali –30%.
5. Bahs-munozara–muhokama qilish orqali –40%.
6. Mashqlar–o‘qigan, yozgan, gapirish orqali –50%.
7. Ishbop o‘yin, kichik guruhlarda ishlash, loyihalash–mustaqil o‘qish, tahlil va muhokama qilish, himoya va namoyish qilish orqali –75%.
8. Yo‘naltiruvchi matn, muammoli vaziyat, boshqalarni o‘qitish – mustaqil o‘rganganimizni tahlil va muhokama qilish, boshqalarni o‘qitish orqali berilayotgan axborotni 90%i esda saqlanib qolishi mumkin [8].

Xulosa. Xulosa qilib, shuni ta’kidlash joizki, ta’lim metodlarini tanlashda yuqorida sanab o‘tilgan mezonlariga asoslangan holda, o‘quv jarayonlarini to‘g‘ri loyihalashtirish orqali tashkil etilsa, berilayotgan o‘quv materiallari mazmuni tahsil oluvchilar ongiga tez va oson singdirilishiga hamda ularning xotirasida uzoq vaqt saqlanilishiga erishishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish”. 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-farmoni.

(2). O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kasbiy ta’limda malakali kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va xalqaro ta’lim dasturlarini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2024-yil 16-oktabrdagi PF-158-farmoni.

(3). Амонашвили Ш.А. Школа жизни. М., Издательский Дом Шалвы Амонашвили. 1998, с. 200–144.

(4). Dehkanova M.U. Kasb ta’limi metodikasi. O‘quv qo‘llanma, ToshTYMI, T., 2013, 148-bet.

(5). Сухомлинский В.А. Воспитание и самовоспитание. “Советская педагогика”, 1965, №.12, с. 34–40.

(6). Shomirzayev M.X., Karimov I.I. O‘qitish texnologiyasida innovatsion pedagogik texnologiyalar. T., “Universitet”, 2020, 125-bet.

(7). Шаталова В.Ф. Когнитивный аспект теории и практики. Донецкие чтения – 2024, 331 с.

(8). O‘tkir Tolipov, Dilnoz Ro‘ziyeva. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent, “Innovatsiya Ziyo”, 2019, 149-bet.

Mustafayeva Nilufar Ulashovna (Termiz davlat universiteti doktoranti)

PRAGMATIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA BLUM TAKSONOMIYASIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. *Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining pragmatik kompetensiyasini rivojlantirishda Blum taksonomiyasidan foydalanish mexanizmlari zamonaviy ta’limda muhim ahamiyatga ega, chunki bu jarayon o‘qituvchilarga nafaqat tilni o‘rgatish, balki uni ijtimoiy-madaniy kontekstda samarali qo‘llash ko‘nikmalarini o‘zlashtirishga yordam beradi.*

Kalit so‘zlar: *kommunikativ, til, metodika, muloqot, o‘qituvchi, pedagogika, mexanizm.*

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ТАКСОНОМИИ БЛУМА В РАЗВИТИИ ПРАГМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация. *Механизмы использования таксономии Блума в формировании прагматической компетентности будущих учителей английского языка важны в современном образовании, поскольку этот процесс помогает учителям не только изучать язык, но и овладевать навыками его эффективного использования в социокультурном контексте.*

Ключевые слова: *коммуникативный, язык, методика, общение, учитель, педагогика, механизм.*

PEDAGOGICAL FEATURES OF USING BLOOM'S TAXONOMY IN DEVELOPING PRAGMATIC COMPETENCE

Annotation. *The mechanisms of using Bloom's Taxonomy in developing pragmatic competence of future English language teachers are of great importance in modern education, as this process helps tea-*

chers not only to teach the language, but also to master the skills of its effective use in a socio-cultural context.

Keywords: *communicative, language, methodology, communication, teacher, pedagogy, mechanism.*

Kirish. Pragmatik kompetensiyani rivojlantirishda Blum taksonomiyasidan keyingi pedagogik jarayon til o'rgatishning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida zamonaviy ta'limda katta ahamiyatga ega. Pragmatik kompetensiya tilni nafaqat grammatik va leksik jihatdan to'g'ri ishlatishni, balki uni ijtimoiy-madaniy kontekstda, maqsadga muvofiq va samarali qo'llashni anglatadi. Bu jarayon o'quvchilarga tilning kommunikativ funksiyalarini chuqur anglash, suhbatdoshning niyatini tushunish va o'z fikrini aniq yetkazish ko'nikmalarini shakllantiradi. Blum taksonomiyasi, o'zining bilish, tushunish, qo'llash, tahlil, sintez va baholash bosqichlari bilan, til o'rganishda kognitiv rivojlanish uchun mustahkam asos yaratadi. Biroq pragmatik kompetensiyani rivojlantirish uchun ushbu bosqichlar kommunikativ va kontekstual vaziyatlarga moslashtirilishi, o'quvchilarning real hayotiy muloqotlarda tilni mos ravishda ishlatish qobiliyatlariga e'tibor qaratilishi lozim. Ushbu maqola Blum taksonomiyasidan keyingi pedagogik jarayonni pragmatik kompetensiyani rivojlantirish nuqtayi nazaridan tahlil qiladi, uning asosiy tamoyillari, metodlari va amaliy yondashuvlarini keng yoritadi.

Adabiyotlar tahlili. O'zbekistonda bo'lajak chet tillari o'qituvchilarining kasbiy pedagogik kompetentligini shakllantirish va takomillashtirish, uzluksiz ta'limning turli bosqichlarida chet til o'qitish muammolari bo'yicha J.J.Jalolov, T.Q.Sattorov, G.T.Mahkamova, L.T.Ahmedova, D.U.Hoshimova, G.X. Bakiyeva, K.J.Riskulova, E.T.Erkayev, F.B.Azizova, S.A.Ziyayeva, M.Sh.Ro'zmetovalar tadqiqot ishlarini olib borgan.

MDH olimlari: R.S.Arefyev, N.I.Arshinova, S.A.Balandin, S.N.Belokon, L.A.Borxodoyev, T.I. Gustomyasova, O.Y.Pestresova, M.V.Seliverstova, N.A.Suxova, O.I.Xalupo, Y.I.Shevarshinovalar tomonidan kasbiy-pedagogik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishning metodologiyasi, ingliz tili o'qituvchilari kasbiy kompetentligining lingvistik, ijtimoiy-lingvistik, diskursiv, strategik, ijtimoiy-madaniy, o'quv-bilish xususiyatlari tadqiq qilingan.

Tahlil va natija. Blum taksonomiyasi ta'lim jarayonida bilimlarni ierarxik tarzda rivojlantirishni taklif qiladi. Bu model dastlab kognitiv sohada bilimlarni egallash va qo'llashni tashkil qilish uchun ishlab chiqilgan bo'lsa-da, uning tamoyillari til o'rganish, xususan, pragmatik kompetensiyani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Taksonomiyaning birinchi bosqichi – bilish – o'quvchilarning tilning asosiy qoidalarini, so'z boyligini va grammatik tuzilmalarini yodlashini o'z ichiga oladi. Bu bosqich pragmatik kompetensiya uchun zarur bo'lgan dastlabki bilimlarni shakllantiradi, chunki tilning shakliy jihatlari kommunikativ maqsadlarga xizmat qiladi. Masalan, o'zbek tilida kelishik qo'shimchalarini bilish suhbatda joy va yo'nalishni to'g'ri ifodalash uchun muhimdir. Keyingi bosqich – tushunish – o'quvchilarga til qoidalarini tahlil qilish va ularning ma'nosini anglash imkonini beradi. Bu bosqichda o'quvchilar so'zlarning kontekstga bog'liq ma'nolarini, masalan, "yaxshi" so'zining turli intonatsiya va vaziyatlarda turlicha talqin qilinishini tushunadilar.

Blum taksonomiyasidan keyingi pedagogik jarayon pragmatik kompetensiyani rivojlantirishda taksonomiyaning kognitiv asoslarini kommunikativ va kontekstual vaziyatlarga moslashtirishni talab qiladi. Bu jarayon o'quvchilarning tilni faqat shakliy jihatdan emas, balki uning ijtimoiy-madaniy, psixologik va situatsion jihatlarini hisobga olgan holda qo'llashlarini ta'minlaydi. Buning uchun pedagogik yondashuv bir nechta asosiy tamoyilga tayanadi.

Birinchidan, o'quv jarayoni real hayotiy kontekstlarga asoslanishi kerak. Masalan, o'quvchilar uchun ishbilarmonlik muloqotlari, do'stona suhbatlar yoki rasmiy yozishmalar kabi turli vaziyatlar simulyatsiya qilinadi. Bu o'quvchilarga tilni turli ijtimoiy rollarda sinab ko'rish imkonini beradi.

Ikkinchidan, interfaol metodlar, masalan, ro'l o'yinlari, guruh muzokaralari va vaziyatli mashqlar keng qo'llaniladi. Ushbu metodlar o'quvchilarga tilni faol ravishda ishlatish va suhbatdoshning reaksiyasiga qarab o'z strategiyalarini moslashtirishni o'rgatadi.

Uchinchidan, reflektiv tahlil jarayonning muhim qismidir. O'quvchilar o'zlarining kommunikativ harakatlarini tahlil qilib, qaysi iboralar samarali bo'lganini va qaysilari muvaffaqiyatsiz bo'lganini aniqlaydilar.

Pragmatik kompetensiyani rivojlantirishda muhim jihatlardan biri xatolarni tahlil qilish va ulardan o'rganishdir. O'quvchilar, ko'pincha, tilning pragmatik jihatlarini noto'g'ri tushunadilar, masalan, rasmiy va norasmiy kontekstlarda bir xil iboralarni ishlatishadi. Pedagogik jarayon ushbu xatolarni aniqlash va tuzatishga yordam beradi. Masalan, o'zbek tilida "Iltimos, yordam bering" iborasi rasmiy kontekstda mos bo'lsa-da, do'stona suhbatda "Yordam qilaqolsang" kabi yumshoqroq shakl afzalroq bo'lishi mumkin.

O‘quvchilar bunday farqlarni tushunish orqali tilni mos ravishda qo‘llashni o‘rganadilar. Shu bilan birga, o‘quvchilarning madaniy xabardorligini oshirish ham muhimdir. Masalan, o‘zbek madaniyatida “Qalaysiz?” savoliga faqat “Yaxshi” deb javob berish odatiy bo‘lsa-da, boshqa madaniyatlarda bu savol ko‘proq batafsil javob talab qilishi mumkin. Pedagogik jarayon o‘quvchilarga bunday madaniy farqlarni tushuntirib, ularning global muloqotga tayyorligini oshiradi.

Blum taksonomiyasidan keyingi pedagogik jarayon o‘quvchilarning faqat tilni o‘rganishini emas, balki uni hayotda samarali qo‘llashini ta’minlashga qaratilgan. Bu jarayonda o‘qituvchining roli juda muhimdir. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi sifatida, balki fasilitator sifatida ham harakat qiladi, o‘quvchilarga o‘z tajribalarini sinab ko‘rish va xatolaridan saboq olish imkonini beradi. Masalan, o‘qituvchi sinfda muzokara simulatsiyasini tashkil qilib, o‘quvchilardan turli ijtimoiy rollarni o‘ynashni so‘raydi. Bu jarayonda o‘quvchilar nafaqat tilni qo‘llashni, balki suhbatdoshning tana tili, intonatsiyasi va madaniy nuanslarini tushunishni o‘rganadilar. Shu bilan birga, o‘qituvchi o‘quvchilarga doimiy ravishda fikr-mulohaza (feedback) berib, ularning pragmatik ko‘nikmalarini yaxshilashga yordam beradi.

Texnologiyalarning rivojlanishi pragmatik kompetensiyani rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan, virtual reallik (VR) va sun’iy intellekt (AI) asosidagi platformalar o‘quvchilarga turli kommunikativ vaziyatlarni simulyatsiya qilish imkonini beradi. O‘quvchi VR muhitida xalqaro konferensiyada nutq so‘zlashi yoki AI chatbot bilan norasmiy suhbat olib borishi mumkin. Bu texnologiyalar o‘quvchilarga real vaqt rejimida o‘z ko‘nikmalarini sinab ko‘rish va xatolarini tuzatish imkonini beradi. Shu bilan birga, onlayn platformalar orqali o‘quvchilar turli madaniyatlardan kelgan odamlar bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘lib, bu ularning pragmatik xabardorligini yanada oshiradi.

Pragmatik kompetensiyani rivojlantirishda muhim jihatlardan biri o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishdir. Agar o‘quvchilar til o‘rganishning amaliy ahamiyatini tushunsalar, ularning faolligi va muvaffaqiyati ortadi. Masalan, o‘quvchilarga tilni o‘rganish ularning karyera imkoniyatlarini kengaytirishi yoki xalqaro do‘stlik aloqalarini mustahkamlashi mumkinligini ko‘rsatish muhimdir. Blum taksonomiyasidan keyingi pedagogik jarayonning samaradorligi o‘quvchilarning kommunikativ muvaffaqiyatlariga bog‘liq. Agar o‘quvchi tilni kontekstga mos ravishda ishlatib, suhbatdosh bilan o‘zaro tushunishga erisha olsa, bu pragmatik kompetensiyaning yuqori darajasini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, bu jarayon doimiy rivojlanishni talab qiladi, chunki til va uning ijtimoiy kontekstlari doimo o‘zgarib turadi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot uslublari yoki yangi texnologik atamalar tilning pragmatik ishlatilishiga ta’sir qiladi. Pedagogik jarayon ushbu o‘zgarishlarga moslashishi va o‘quvchilarni zamonaviy kommunikativ talablarga tayyorlashi kerak.

Pragmatik kompetensiyani rivojlantirishda Blum taksonomiyasidan keyingi pedagogik jarayon til o‘rganishni faqat shakliy bilimlardan iborat emas, balki uning amaliy va kontekstual qo‘llanilishiga yo‘naltirilgan yondashuv sifatida qaralishi lozim. Bu jarayon o‘quvchilarning tilni ijtimoiy-madaniy nuanslarini hisobga olgan holda ishlatish ko‘nikmalarini shakllantiradi, ularni real hayotiy muloqotlarda muvaffaqiyatli bo‘lishga tayyorlaydi. Interfaol metodlar, reflektiv tahlil, texnologik vositalar va motivatsion omillar bu jarayonning samaradorligini oshiradi. Natijada o‘quvchilar nafaqat tilni biladilar, balki uni maqsadlariga erishish uchun samarali vosita sifatida qo‘llay oladilar. Bu yondashuv til o‘rganishni funksional va global darajaga ko‘taradi, o‘quvchilarni zamonaviy dunyoning kommunikativ talablariga moslashtiradi.

O‘qituvchilarning motivatsiyasini oshirish ham muhim mexanizmdir. Agar bo‘lajak o‘qituvchilar pragmatik kompetensiyaning amaliy ahamiyatini tushunsalar, ularning o‘quv jarayonidagi faolligi ortadi. Masalan, o‘qituvchilarga tilni samarali qo‘llash ularning darslarini qiziqarli qilishi yoki xalqaro loyihalarda ishtirok etish imkonini berishi ko‘rsatiladi. Pedagogik jarayon o‘qituvchilarning shaxsiy qiziqishlariga mos vazifalarni o‘z ichiga olishi kerak, masalan, ta’lim texnologiyalariga qiziqadigan o‘qituvchi uchun onlayn dars simulyatsiyasi tashkil qilinadi.

Blum taksonomiyasidan foydalanishning samaradorligi o‘qituvchilarning kommunikativ muvaffaqiyatlariga bog‘liq. Agar o‘qituvchi tilni kontekstga mos ishlatib, o‘quvchilar bilan samarali muloqot qila olsa, bu uning pragmatik kompetentsiyasining yuqori darajasini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, bu jarayon doimiy rivojlanishni talab qiladi, chunki til va uning ijtimoiy kontekstlari doimo o‘zgarib turadi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlardagi yangi iboralar yoki virtual muloqot uslublari o‘qituvchilarning pragmatik strategiyalariga ta’sir qiladi. Pedagogik jarayon ushbu o‘zgarishlarga moslashishi va o‘qituvchilarni zamonaviy talablarga tayyorlashi kerak.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining pragmatik kompetensiyasini rivojlantirishda Blum taksonomiyasidan foydalanish mexanizmlari til o‘rgatishni tizimli va amaliy darajaga ko‘taradi. Taksonomiyaning bosqichlari o‘qituvchilarga tilni o‘zlashtirishdan tortib, uni ijodiy va konteks-

tual qo‘llashgacha bo‘lgan yo‘lni bosib o‘tishga yordam beradi. Interfaol metodlar, texnologik vositalar, madaniy xabardorlik va motivatsion omillar bu jarayonning samaradorligini oshiradi. Natijada o‘qituvchilar nafaqat tilni o‘rgatadilar, balki o‘quvchilarni real hayotiy muloqotlarda muvaffaqiyatli bo‘lishga tayyorlaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives. 1956, Google Books. https://books.google.com
(2). Anderson L., A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing. 2001. https://www.uky.edu
(3). Xodiyev X.X. Nutq madaniyati va pragmatik kompetensiya. Toshkent, 2020.
(4). Farberman B.L. Oliy o‘quv yurlarida o‘qitishning zamonaviy usullari. Toshkent, 2002.

Davletova Ullijon Sapavoy qizi (Urganch davlat Pedagogika instituti magistranti)

KURASH BILAN SHUG‘ULLANUVCHI TALABA SPORTCHILARNING KO‘P YILLIK TAYYORGARLIK REJASI TAMOYILLARI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada kurash sport turi bilan shug‘ullanuvchi talabalarning sport turlarida yaxshi va yuqori natijaga chiqishi uchun uzoq va ko‘p yillik tayyorgarlik rejalari tamoyillari va bosqichlarini ishlab chiqib uni amaliyotda tatbiq etish haqida fikr-mulohazalar yuritilgan. Shu bilan birga, rejalashtirish jarayonida talaba sportchilarning jismoniy qobiliyatlari va jismoniy sifatlarini inobatga olgan holda, qaysi tayyorgarlik bosqichlarini qo‘llansa tez va yuqori muvaffaqiyatga erishishi haqida ham ko‘plab ma’lumotlar keltirilgan. Asosan, kurashchi talaba sportchilarning texnik-taktik tayyorgarlik mashg‘ulotlarini turli bosqichlarda turlicha qo‘llab, sportchilarning ko‘nikma va mahoratlarini oshirish mumkin.*

Kalit so‘zlar: *texnik-taktik tayyorgarlik, kurash, mashg‘ulot, sport faoliyat, tayyorgarlik bosqichlari, talaba sportchilar.*

Давлетова Уллижон Сапавой кизи (магистрант Ургенчского государственного педагогического института)

ПРИНЦИПЫ МНОГОЛЕТНЕГО ПЛАНА ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ-СПОРТСМЕНОВ ПО БОРЬБЕ

Аннотация. *В статье рассматриваются принципы и этапы долгосрочных и многолетних планов подготовки студентов, занимающихся борьбой, для достижения хороших и высоких результатов в спорте и их реализация на практике. При этом дается много информации о том, какие этапы подготовки использовать, учитывая физические возможности и физические качества студентов-спортсменов, позволит добиться быстрых и высоких успехов. По сути, улучшить навыки и умения спортсменов можно, используя различные технико-тактические тренировки студентов-борцов на разных этапах.*

Ключевые слова: *технико-тактическая подготовка, борьба, тренировка, спортивная деятельность, этапы подготовки, студенты спортсмены.*

Davletova Ullijon Sapavoy qizi (Master’s student of Urgench State Pedagogical Institute)

PRINCIPLES OF A MULTI-YEAR TRAINING PLAN FOR STUDENT ATHLETES IN WRESTLING

Annotation. *This article discusses the principles and stages of long-term and multi-year training plans for students involved in wrestling to achieve good and high results in sports and their implementation in practice. At the same time, a lot of information is provided about which training stages to use, taking into account the physical abilities and physical qualities of student athletes, will achieve fast and high success. Basically, it is possible to improve the skills and abilities of athletes by using different technical and tactical training sessions of wrestling student athletes at different stages.*

Keywords: *technical-tactical preparation, wrestling, training, sports activities, preparation stages, student athletes.*

Kirish. O‘zbek kurashi milliy qadriyatlarimizning ajralmas qismi bo‘lishi bilan birga, bugungi kunda sportning rivojlangan turlaridan biri sifatida xalqaro miqyosda ham o‘z o‘rnini topmoqda. Oliy ta’lim muassasalarida talaba yoshlarning kurash bilan muntazam shug‘ullanishi, ularni professional sportchilarga aylantirish imkonini bermoqda. Biroq bu jarayonni tizimli va ilmiy asosda tashkil etish talab etiladi. Ayniqsa, ko‘p yillik tayyorgarlik rejasining to‘g‘ri ishlab chiqilishi – bu sportchining faoliyati davomida yuqori natijalarga erishish kafolati hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi (tahlili). Sport tayyorgarligini rejalashtirish bo‘yicha ko‘plab olimlar tadqiqot olib borgan. M.Matveyev (1981) sportda ko‘p yillik tayyorgarlik modelini birinchi bo‘lib taklif qilgan. U sport formasining dinamikasi, yuklama va dam olish orasidagi muvozanatni asosiy tamoyil sifatida ko‘rsa-